

על שאר הגלויות. אבל על גלות מצרים אין טענה על יעקב, שכבר נגזר הדבר בימי אברהם ולא התפלל אברהם שתתבטל הגזרה (מהרש"ל בבאיור רש"י).

אֶצֶל מִי נִלְךָ עֶקְשִׁי, יֹאמֵר ה', שאין לנו מי שיבקש עלינו רחמים, אלא אליך אנו באים לבקש, שתעשה עמנו בדין עולם הבא כפי מידת טובך ורחמיך, שלבינונים אתה מטה את ההכרע בכף המאזנים כלפי חסד (מהרש"א).

הוֹאִיל וְתִלְיָתֶם עֲצֻמְכֶם בִּי, שאנהג בכס לפי מידת טובי ורחמים שלי שאני 'מטה כלפי חסד' ו'מעביר ראשון ראשון' (מהרש"א), והואיל ובטחתם בי - 'הבוטח בה' חסד יסובבנו' (תהלים לב, י), ולפיכך אני 'מטה כלפי חסד' (עיון יעקב).

אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כְּשֵׁנִים כְּשֵׁלָךְ יִלְבִּינוּ, וגם לפי דרשה זו 'כשנים' הוא מלשון 'שנה', אלא שלפי דרשה זו 'שנים' הם שתי שנים, ש'מיעוט רבים שנים', והכוונה היא שאם יהיו לכם שני חטאים [כנגד שתי זכויות], אז 'כשגל ילבינו', שאני 'מעביר ראשון ראשון' ולא נשאר אלא חטא אחד וכף הזכות מכריעה (מהרש"א).

יִמְחוּ עַל קְדוּשַׁת שְׁמֶךָ יְכוֹ, וכל אחד מהאבות נהג כהנהגתו עם בניו, שאברהם לא חס על בנו שימעאל וגירשו, וכן יעקב לא חס על שמעון ולוי שהרגו את אנשי שכם ואמר עליהם (בראשית מט, ז) 'ארור אפם כי עז', אבל יצחק חס על עשיו אף שהיה רשע (עיון יעקב). וראה עוד להלן.

לֹא כִסְבִי טַעְמָא וְלֹא בְּדַרְדְּקֵי עֲצָה, ואף שאברהם הוא מידת החסד ויעקב הוא מידת האמת הכלולה ממידת החסד והדין, ואילו יצחק הוא מידת הדין (קושיית הש"ה תורה אור פר' וירא, ראה שם מה שביאר בזה), מכל מקום דוקא על ידי מידת הדין ניתן ללמד זכות על ישראל, כי מידת הדין מגבילה גם את הדין עצמו שלא יצא מגדרו, שמצד הדין יש לעשות גם לפנים משורת הדין ולכבוש כעס בדין, ולכן תבע יצחק שהדין מחייב שלא ימחו ישראל כדי שלא יהיה הדין מתפשט יותר מדי (רבי צדוק הכהן ישראל קדושים מג-מד, ע"פ מכתב מאליהו ד עמ' 55).

דַּל עֲשִׂרִין דְּלֵא עֲנִשְׁתָּ עֲלֵיהוּ, בבית דין של מעלה (ירושלמי ביכורים ב, א), בעונש כרת (שם, ובפיה"מ לרמב"ם סנהדרין ז, ד). ויש שכתב, שכלל זה הוא דוקא על עונשים בעולם הזה, אבל בעולם הבא נענש משעה שיש בו דעת [וכאן מדובר בעונש לחיים ולא למתים, שהרי אברהם ויעקב אמרו 'ימחו על קדושת שמך', ופירש רש"י שעל ידי שתעשה בהם דין יתקדש שמך בעולם, וזה בהכרח עונש לחיים, כי כשנעשה דין במתים לאחור מיתה לא מתקדש שמו בעולם, שהרי אין דבר זה גלוי בעולם הזה] (חכם צבי מט, נודע ביהודה י"ד קסד), או שאין זה כלל קבוע, אלא רק לפעמים לא מענישים בפחות מעשרים, ולכן ביקש יצחק שגם לעתיד לבוא לא יענישום על כך (חכם צבי שם). ויש שכתב, שכלל זה הוא רק על דבר שאינו מפורש בתורה אלא נלמד מסברא, שבזה אין עונשים בבית דין של מעלה לפני גיל עשרים (חות יאיר קסו, אף העיר החיד"א בעין זוכר מערכת ב אות לו, שבירושלמי מפורש שאין כרת בפחות מכן עשרים). ויש שכתבו, שדברים אלו הם דברי אגדה ואין למדיים מהם (חכם צבי שם, חתם סופר י"ד קנה).

פְּשׁוּ לְהוֹ תַרְתִּי סְרִי וּפְלָגָא, ונמצא שמיעוט השנים הם בחטא ותכפר להם, כי האדם נידון על פי הרוב (מהרש"א).

שְׁפָרוּ וְרָבוּ יִשְׂרָאֵל עֲלֵיו, שכל אחד התעברה אשתו זכר כשאמר להם 'שובו לכם לאהליכם' (רש"י), ודרשו שזו כוונת הפסוק, ממה שנאמר לאחר חנוכת בית ראשון (מלכים א, ח, סו) 'וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב', ודרשו חז"ל לעיל (ל, א) 'וטובי לב' - שכל אחד התעברה אשתו וילדה זכר, ואם כן קל וחומר שכך גם היה במתן תורה. ועוד, שיש ללומדם זה מזה, ששם נאמר 'וילכו לאהליהם' וגם כאן 'שובו לכם לאהליכם' (מהרש"י).

הָרַ סִינֵי שְׁמוֹ, על שם הסנה הגדל בו (אבן עזרא שמות ג, ב, רמב"ן דברים לג, טז).

שִׁינְרָה חוֹרְבָה לְאוֹמוֹת הָעוֹלָם עֲלָיו, שקודם מתן תורה כאשר עדיין לא בחר ה' בישראל, היו האומות נחשבות למציאות בעולם, וכאשר בחר ה' בישראל במתן תורה, נחרבו שאר האומות, שמעתה אינן נחשבות למציאות כלל (מהר"ל באר הגולה באר הרביעי טז). ונקרא ההר דוקא על שם החורבן לאומות ולא על שם הטובה לישראל, לפי שהטובה לישראל לא באה מיד עם קבלת התורה אלא רק כאשר קיימו את התורה, אבל לאומות העולם הגיע החורבן מיד כשקיבלו ישראל את התורה (שם גבורות ה' כג).

כְּשֵׁנִים הִלְלוּ שְׁפָדוֹרוֹת וּבָאוֹת מִשְׁשֵׁת יָמֵי בְרָאשִׁית וְעַד עֶקְשִׁי, שיהיו חטאיכם רבים כריבוי השנים שמששת ימי בראשית ועד עכשיו (מהרש"א). ויש שביאר, שאף אם יהיו חטאיכם שלא על דרך מקרה אלא קבועים וסדורים כמו השנים שהן קבועות וסדורות מששת ימי בראשית, מכל מקום יתכפרו חטאיכם וילבינו כשגל, כי גם שנות העולם עתידות להתבטל שהרי העולם עתיד להיחרב, וזה מצד שהעולם הוא גשמי, וכך גם חטאי ישראל אף שנעשים בקביעות, עתידים להתבטל משום שהחטא הוא גשמי, ומדרגת ישראל היא רוחנית, ולעתיד לבוא יסלק ה' ישראל מהגשמיות ועל ידי זה יסיר מהם לגמרי את חטאייהם (חידושי אגדות למהר"ל).

לְעִתִיד לְבֹא יֹאמֵר לָהֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לבינונים שבהם שיש להם מחצה עונות ומחצה זכויות, שעליהם אמרו (ר"ה ז, א וברש"י שם) שביום הדין בתחיית המתים, הקב"ה שהוא 'רב חסד' מטה את ההכרע לצד הזכות [על ידי שהוא 'מעביר ראשון ראשון', שהעוון הראשון הבא לכף העוונות, מעבירו הקב"ה ושומטו, וכיון שחסר אחד מהעוונות, כף הזכויות מכריעה (שם, ורש"י שם)], ואינם יורדים לגיהנום (מהרש"א).

לְכוּ נָא אֶצֶל אֲבוֹתֵיכֶם יוֹזִיכֵיחוּ אֲחֵכֶם על מחצה עונותיכם, וידונו אתכם כפי הדין בבית דין של מטה. ובדוקא אמר להם שילכו לאבותיהם, כדי שירחמו עליהם בדין, כי בודאי רחמי האב על הבן (מהרש"א).

אֶצֶל אֲבִיהֶם שְׂאֵמֶרְתָּ לוֹ יְדַע תְּדַע בעוון שאמר 'במה אדע' (נדרים לב, א) ו'לֹא בְקֶשׁ רַחֲמִים עֲלֵינוּ' שימחל אותנו עוון, כי אף שאתה 'רב חסד' ו'מעביר ראשון ראשון', דרך הצדיקים שלא לבקש לילך עמהם בדרך החסד בעולם הזה, כדי למרק עונותיהם ולזכותם בעולם הבא, ואם כן גם עתה בדין העולם הבא מה לנו לילך אליו (מהרש"א).

אֶצֶל יַעֲקֹב שְׂאֵמֶרְתָּ לוֹ אֲנִכִי אֶרֶד עִמָּךְ מִצְרָיִמָה וְאֲנִכִי אֶעֱלֶךְ גם עלה - ובמילה 'אם' רמז לו על ארבע הגלויות העתידות לבוא עלינו (רש"י). ו'לֹא בְקֶשׁ רַחֲמִים עֲלֵינוּ' - שהיה לו לבקש רחמים